

Народна бібліотека Ч. 6.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати
діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

Ернест Р. Гул.

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Порада Родичам та Учителям, як виховувати
діти на характерних людей.

З англійської мови переклав
П. К.

Ціна 15 ц.

Торонто, 1920 р.

Накладом і з друкарні
"РОБІТНИЧОЇ КНИГ. і ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ"
516 Queen St. W. TORONTO, ONT.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

ВИТВОРЕНЄ ХАРАКТЕРУ.

Нашим першим питанєм відносно наших дітей має бути: який наслідок ми бажаємо досягнути з їхнього виховання; або, иньшими словами, якими людьми ми бажалиб бачити наші діти? Відповідь на се ось яка: ми бажаємо, **щоб наші діти стали досконалими людьми.** Підвалиною тої досконалости є характер; тому що під характером розумієть ся жите ряджене принципами, отже ся важна справа виховання наших дітий полягає в тім, щоб, **перше**, показати дитині найкращі і найшляхотніщі ідеали; **друге**, відбити ті ідеали в діточім розумі в конкретній формі вищих принципів; і, **третє**, так призвичаїти дитину твердо триматись тих принципів, щоб вони полишились в ній на ціле жите.

Якого-ж матеріялу нам ужити, щоб досягнути бажаний наслідок? Від самого початку нас вражає величезна різниця межі немовлятом, яке ми починаємо виховувати і дорослою людиною, якій наше виховуванє стає зайвим. Немовля з'являєть ся перед нами, як сотворіне посідаюче інстинкт і імпульс, що мало чим різнить ся в житєвих проявах від пєсяти, котяти або яг-

няти. Коли розум і свідомість бажання існує в немовляті, так вони знаходять ся в цілковито схованім стані—так сховані, що цілковито не можуть бути ужиті в процесі виховання. З того сотворіння ми маємо витворити людину; найголовніша ознака дорослої людини, се те, щоб розум і воля панували в її життю, а інстинкт і імпульс, хоч нічим не придушені, підлягали тим вищим силам, як кінь підлягає їздцеві.

Пять шаблів розвитку.

Робота перетворення немовляти у людину є така, що відбувається сама собою. Стан немовляти здається триває приблизно два роки. Під кінець сего часу ми починаємо зауважувати в дитині виразні ознаки розумового життя хоч не вищої з кости. Виразне зацікавлене дооколичними речами є характеристикою другого періоду, котрий ми зовемо дитинством, що протягається меже другим а септим роком життя. Десь коло сего року стає до розпізнання третьої шабелі, що відзначається розміркованем і відвічальністю, що ми зовемо „уживанем розуму“. Се уживане розуму починає стан хлоп'ячий. Приблизно десь на чотирнацятім році переміна (мутація) голосу зазначає перехід

хлопати в молодечий вік. І коли по кількох роках молодь осягає само-посідання (межі вісімнадцятим, а двадцятим роком) ми починаємо звати того юнака **людиною**.

Треба зауважити, що усей той розвій повстає природно, не вважаючи на те, чи ми втручаємося туди з вихованєм, чи ні. Отже се не наше діло витворювати ті межі, в яких ті щаблі розвою мають статись, ані не зазначувати нам з гори розмірів їхнього поступу. Бо природа вже все встановила відповідно після своєї власної певної міри, і противить ся, і навіть пімстить ся за втрученє в її роботу, колиб котрий виховувач дітей був на стільки не розумним і починав се робити. Проби силуваного прискореня розвитку дітей дадуть наслідки нездорової скороспілости, на ціле житє кволости, або й завчасну смерть; з другого боку нарочите запізнєне того розвою виявить ся або в придурковатості дитини або беззаконній буйності. Отже нашим ділом не є задаватись на панованє над природними розвоями, але пильнувати їх, коли вони зявляють ся, щоб підтримувати їх та провадити ними найлагідніщим способом, привабленєм зпереду, а не тисненєм ззаду — чи, иньшими еловами, дати природному розвою найкращу нагоду, на яку тільки до-

зволюють обставини.

Вкоротці кажучи, наше відношене до дітей не має бути відношенем господаря, але слуги, терпляче прислугуване природі, щоб ми могли осягнути з приємністю те, чого собі жичимо у вихованю наших дітей.

Але навіть і слуга, щоб його робота дала добрі наслідки, потребує розумної похапливості в обставинах та розумно уладженого способу. Отже само собою заходить питане: Як ми маємо прислугувати природі в тих ріжноманітних випадках, аби осягнути бажаних наслідків? Кожний відразу згодить ся з тим, що до дитини треба вживати иньших способів, як до дорослої людини. Виховане дитини мало, або навіть ні в чім не ріжнить ся від вихованя собаки. Є певні річи які ми хочемо, щоб те звіря робило, і знов є таке, чого ми не хочемо, щоб воно робило. Коли пес те зробить, що ми хочемо, ми надгороджуємо його грудкою цукру, а коли зробить що противного, ми вживаємо батога. Простим стоваришенем думок пес ступнево починає розуміти, що певні його вчинки повязані з болючими, а другі з приємними наслідками; і коли те розуміне поволі відтиснеть ся в його мізку, воно стає керманичем приваблюючим, або відстрашуючим до робленя або не робленя вчин-

ків, над котрими треба подумати чи робити їх, чи ні. Такий самий спосіб виховання має бути вжитий і до дитини. Навпаки, що до дорослої людини, так ми покликуємось до її розуму, свідомости, знання, сумління, чуття вольної волі, та сили повстримання. І коли буває, що вживається силоване і відносно дорослої людини, так се не вважається чистим апельованем до інстинкту та імпульсу, але —присилуванем розуму, способом привести людину до ліпшого і розважного стану думання.

Сі дві методи, будучи в суті річи різні, досить легенькі до зрозуміння. Ми знаємо, як поводитись з немовлям, а як з дорослою людиною. Але що нам робити з нашими дітьми, як вони переходять ті середні щаблі себто від немовляти до дорослої людини?

Три гатунки здібностей.

Після нашої фільзофії людина складається з тіла і душі; але тіло сполучене з душею, як її виконавчий струмент, не як окреме начіне, подібно до пилки або джигана, а як **сполучний** струмент, одушевлений душею, котра просякає тіло в усіх його частинах. Душа одна, але вона носідає трояку силу, яку ми зємо: **ростюча**,

відчуваюча і розуміюча, котрих повинно однаково шанувати.

(1) До "ростючих" сил належать: асиміляція (травлене, тощо), секреція (витворене слини і иньших людських соків, але не крови) і екскреція (викидане з тіла непотребу) та (яко наслідок того) зріст тіла. Їджене, спане і рухане теж належуть до сієї категорії. Вони ділають сами з себе, наче якийсь механізм, (так самісінько як в рослинах) і без жадної потреби, щоб розум кермував ними. Се все належить до фізичного відділу, і є підвалиною здоровля та сили. Особливість сих здібностей полягає в тім що вони зявляють ся в людині в їхній повній силі ділання від першої хвилі життя, і гостро кажучи, вони не належуть до дійсного матеріялу, що має підлячи вихованю. Ми мусимо тільки доглядати їх з надвору, щоб забезпечити найкращі умовини їхньому здоровому діланю. Коли ми говоримо про немовлячий щабель людського істновання, ми розуміємо той час коли тільки сі здібности є в прояві, — чи простіще, коли иньші і вищі здібности ще так за молоді до виховання, що в дійсности на них ще незвертають уваги. Наслідок сего є той, що наш догляд немовляти нічим чисто не ріжнить ся від нашого доглядання геранії, котру ми садимо, поливаємо, гно-

ємо, виставляємо на соняшне сяєво, або ховаємо в холодок, котру ми підтинаємо та пересаджуємо після певних приписів набутих з досвіду, бо нашою метою було витворити найздоровшу, найміцнішу геранію, нащо тільки нам дозволять наші ресурси і здібність тієї рослини. Наші найпервіщі відносини до немовляти майже такі самі. Ми мусимо уважати, щоб воно було свого часу нагодоване їжою доброї якості і певної кількості, ми мусимо уважати на регулярність його природних функцій, подавати потрібну кількість чистого повітря і руху, уважати на признаки хвороб, куруючи їх як-слід, а се й дає немовляті найкращу нагоду до зростання на ядерну, здорову і жваву людину.

(2) Слідуючий рід здібностей зветь ся »відчуваючим«. Вони насамперед складають ся з п'ятих чуть: зору, слуху, дотику, смаку і нюху, — і звичайно до сього належить той ґатунок діяльності розуму, котрий з ними сполучений. Сих здібностей ми не подибуємо у рослин, але ми посідаємо їх так само, як і звірина. Коли зявляється чуте, зявляється також і знане, не того вищого, чи свідомого роду, але нищого чутливого. Воно складаєть ся з похоплення внутрішніх чуть і зовнішніх річей. Але відчуваючі здібности не складають ся з самих

похоплень, але і з таких чуть, як любе і нелюбе, бажанє і намаганє осягнення того, що сподобалось, і спротивленє, страх і обминанє того, що неприємне; се є рід волія, хоч ще не вищого, чи розумового роду.

Сі чутєві функції зазначають час дитинсьтва і надають перший матеріал до вихованя. Се не значить, що вони зявляють ся раптовно, бо і в ранішнім немовлятстві вони є до певної міри, теоретично надаючи царину до вихованя.

(3) Пізніше приходять розуміючі здібности, котрі складають ся зрозуміння і волі. Вони виразно і виключно людські і вони власно складають людське іство таким, яким воно є. Інтелектуально, сьвідомість поступає поза приписи чутя пригляданєм до окремих об'єктів в формі загальних розумінь, як „причина“, „спорідненє“, тощо. В тім містить ся також сила вживаня фактів, яко ґрунту до висновків, або обміркованя над иньшими ідеями. Етично, сьвідомість існує у сьвідомості волі — в любленю і нелюбленю, в бажаню і огидженю, вона нагадує собою здібності „чутевої волі“, але тичить ся ідей сьвідомо похоплених, а тому і є вона з вищої площі. До сего влучуємо рефлексію, чи суперечні спричинення до діланя, їхню моральну вартість і волю вибору зпоміж них. Як хутко розу-

міючі здібности досягнуть такого щабля розвитку, котрий надаєть ся до звичайного вжитку їх, тоді час дитинства минає, а настає період хлопятства. Ми звичайно кажемо про сю відміну, як про набуте вжитку свідомости. Се "набуте вжитку свідомости", більше є набутом відповідальности. Ся відповідальність охоплює три складника: (1) свідомість вільного вибору, (2) свідомість правдивого вибору, (3) свідомість обовязковости правдивого вибору, — чи, иньшими словами кажучи, ся відповідальність охоплює етичну потребу так само, як і силу само-контролювання.

В сім випадку наше грубе і просте говоренє про набуте свідомости може запровадити нас на бездороже. Ми уявляємо собі, що та свідомість зявляєть ся в певнім часі, як якась відміна зненацька. В дійсности, вона прибуває протягом усього дитинства і доходить до своєї повної сили тільки десь біля сегого року житя. Звідси і повинно почати вихованє розумових здібностей з першою їхньою проявою, не чекаючи на повніщий розвиток, котрий значує хлопятство.

Три методи трактованя.

Тепер ми вже годні відповісти означаючо,

на запит відносно відмін методу. Припустімо що ті різні шаблі приходять раптовно і гостро відокромлені один від одного. Тодіб ми мусіли мати до діла почерзі з трома періодами і трома відповідними до них методами:

(1) В стані немовлятства, коли в русі тільки зростові здібности, ми повинні трактувати немовля так, як ми поводитим ся з рослиною.

(2) В стані дитинства, коли стають до роботи чутеві здібности, ми повинні трактувати дитину так, як ми поводитим ся з звіриною.

(3) В стані хлопятства, коли виявляють ся розумові здібности, ми повинні трактувати хлопця, як нецілковито розвинену людину; але всеж як дорослу людину, бо воно посідає усі особливости, котрі простують до витвореня дорослої людини.

Та в дійсності природа неробить скоків. В немовлятстві, коли зростові здібности в повнім русі, звірячі сили проходять через перший стан розвитку і тому дитино-трактованє мусить бути в певнім, відповіднім напрямку сполученє з трактованєм немовляти. В стані дитинства, коли звіряча активність в повнім розмасі, також і розумові здібности підлягають першому шаблеви розвитку; тому повинно трактованє дитини обеднати з трактованєм хлопяти. Піз-

ніще в стані хлопятства, коли уважаємо, що розумові здібности опановують характером, ще багато позістає дитячого; тому якась частина дитино-трактованя мусить бути далі затримана в об'єднанню з мужо-трактованем.

ПСИХОЛОГІЯ ЗВИЧКИ.

*) Зробивши нарис різних шаблів розвитку від немовляти до починаючого мужа, нашим слідуючим кроком буде застановити ся над тими засобами, якими той розвиток може бути кермований в правдивім напрямку.

Звертаючись назад до наших перших дефініцій, ми кажемо знов, що головною метою наших заходів у вихованю є зформованє характеру, що під характером ми розуміємо жите кермоване принципами, і що принципи се — етичні правди добре похоплені і ужиті в практиці. Добре похопленє тих правд і їхнє регулярне уживанє в проводі є ніщо иньшого, як сформованє звичок.

Звичка дефінюєть ся, як стійна і стала лег-

"Тепер час звернутись до другої половини підмета, а лу патра Гуля дотично вихованя пригляданя (обсервації) свідомого розуму, свідомої волі, етичного чутя, тощо; але його уступ відносно вихованє імпульсу такої великої ваги, що ми мусимо його подати, як слідує:

Тепер час звернутись до другої половини підмета, а власне, до виступаючої здібности імпульсу чи чутє-волення, котре спираєть ся на почуваннях приємности і болю, і на проявах бажань і нарікань, подобань і неподобань до-

кість у виконанню діл. В початках варто собі зясувати, що звичка, коли вона має мати моральну вартість, вона не має бути механічним діланем. Паротяг завжди починає робити тим самим робом, як скоро пара пущена або закручена, просто тому, що він так побудований і не годен тому зарадити. Самісінько в житю, люди набувають собі звички, після котрої потім і роблять все; і з сего боку вони мало в тім різнять ся від машинерії. Звичка впроваджує подібну регулярність ділання у тотожних обставинах; та коли приглянутись етичній вартості, так се буде щось більшого. Се буде легкість у людській волі сказати „еґе” або „ні” відносно до певного взірця поведження рядженого розумом; иньшими словами, легкість в пусканю принципів в практику — принципів котрі уже є.

тично всіляких об'єктів оглядуваних або досліджуваних. Сі імпульси так спонтанічні, що вони дуже перешкоджають позитивному вихованю в молодших літах житя; але всеж вони подають матеріял до практикованя початків само-контролі. Дитина відразу має навчитись, що є деякі річі, котрі мають бути роблені, і другі річі, котрі не повинно ся робити, цілковито незважаючи, чи любі вони їй, чи не любі, — приміром: їда і ліки, або позіставанє в кімнаті, або в ліжку; заборона тягати меблі, або рухати за-

Вчасне закорінене звичок.

Першим питанням буде, — коли починати закорінене звичок? На се відповідь: невідтягайтесь, а починайте, як найвчасніше, беручи на увагу, одначе, здібність вихованця на кожнім щаблю його істнованя, прибираючи відповідно того засобів і методів.

Як ми вже бачили, виховане немовляти ні в чім не ріжнить ся від тресованя песяти; тому усей наш вплив має бути вжитий з фізичного напрямку і знадвору. Коли немовля виплюне свою пипку, вложи її йому в рот знов, і вкладай доти, доки немовля не наїсть ся. Коли воно дригає ногами і борікаєть ся, приверни знов його до порядку, спеленай; зак не навчить ся триматись спокійно, і т. и. А як скоро пі-

лізка, тощо. Колиж дитина не може ще контролювати себе силою власної свідомости, тоді ціла справа позістає в отсім: «Роби так, як тобі сказали, або будеш бита.» Хоч є певна межа дотично вживаня фізичної сили, але для доброго вихованя треба вважати, щоб дитина навіть у сім ранішнім стані не посьміла підти проти волі батьків. Один приклад вдалої неслухняности загрожує зруйнувати всю роботу і всей характер, — таку вагу мають перші початки збунтованя. Але треба уважати, щоб та річ пос-

чнеть ся діточий стан, так тоді чутя імпульсу мають бути керовані покликанем до чутєвих приймачів. Дитині кажуть робити те або не робити того, а до послуху має бути всилувано показанєм приємности або неприємности, надгороди або покараня, а навіть в конечній потребі і фізичним примусом більш рішучого робу. В сім стані що найбільшого має бути зроблено, се навчити дитину звичаїв чистоти, доброго і спокійного поведження, пристосованя до бажань других і т. и., а також недопускати до витвореня противних звичаїв, таких як нечистість, мургівство, лайдацтво, неуміркованість, нахабність і т. и. Має бути багато зроблено, щоб запевнити умірковане і приємне ужите го-

луху, відносно котрої ставить ся вимога, була розумна, уміркована і в якімсь напрямку потрібна; а тягар підлягання не повинний бути навісним, тяжким, або пробований за часто. І хоч метод виховання вживаний в стані дитинства мало в чім ріжнить ся, або й ніяк не ріжнить ся, від тресованя пса, всеж батьки повинні завжди памятати, що той метод часовий і переходячий.

З приходом літ, в котрих більше і більше виявляють ся сьвідомість, вони повинні звичайно звернутись в тім напрямку і почати апелювати до тих вищих здібностей так хутко, як скоро вони хоч трошечки себе проявлять“.

лосу, рівну і лагідну ходу, акуратність і виразність в балачці і т. и. Також відносно шанобання як річий, так і осіб, — лагідне поводжене з книжками і меблями, отримане в чистоті і добрім стані забавок і образів, а не безглузде знищене їх та розкидане скрізь в неладі. Приємності мають бути сполучені з відповідними обов'язками; приміром, коли дитині дозволено буде гучно забавитись, по забаві вона має зложити усі річі в повнім порядку; коли нині дано посьвяткувати, так завтра лекції мають бути ще краще пороблені. Також має бути обмежаність часу і місця, що до вставання, спання і поживлення в означений час, що до бутя в дільській, і заходження до гостинної, і полишення габінету без опору, коли сказано. Врешті, всілякі форми самостримання, як не кричати без причини, а коли й кричати, так умірковано і недовго; не вигукувати у зачиненім місці і не робити за великого галасу в хаті і т. и.

Вжиток асоціації.

Вплив "асоціації" на сформоване звички є очевидячий. Коли кіт навчить ся не спивати молока на полиці, будучи вибатоженим, се просто через попереднє сполученє двох ідей (га-

док), що спричинили ту науку. Як скоро те звірятко побачить на полиці молоко, і почує в собі охоту до него, враз з'являється в него спогад про батожене, котре чекає його за молоком. Коли острах болю буде дужчий від жадоби приємности, кіт полишить молоко в спокою. Похвала і картанє, кари і надгороди, вжиті відносно дитини мають такий самісінький вплив. З часом розвитку розуму ці асоціації ідей набувають вищого розуміння. Як багато трапляється, що людину забезпечує ся від нахилу красти (або якого иньшого лиха) на ціле своє жите одним добрим вибатоженем, яке вона дістала раз за молодих літ. З літами та людина знає добре, що дні батоженя минулись, але та суворість, з якою переступство було покаране в минувшині відтаврувало в її розуміню таке величезне витиснення понесеної кари, що та людина ніколи не зможе забути того. Отже спокуса красти і постанова не красти стали сполучені в розуміню дитини, і та сполука стала такою звичайною завдяки повтореню, що тепер гадка красти, коли вона і з'являється, не вважається за жадну спокусу.

Сей приклад подає нам вартість зассоційованя двох ідей до купи, з чого повстає добрий наслідок; приміром, коли ідея лихого діланя

сполучена з иньшою ідеєю, що береть ся діяти як **відстрахач**. І, звичайно, станеть ся та сама зверхність, коли ідея добра діє, як сполука з иньшою гадкою, котра служить яко **заохочене** до виконання чогось доброго.

ФІЗІОЛЬОГІЯ ЗВИЧКИ.

Отже ми простудіювали психольогічну основу звичок, котра лежить в так званій асоціації ідей. Поступімось далі взад і застановім ся над їхньою фізіольогічною основою.

Новітні досліди будови і чинностей живих організмів показали нам, що нервовий систем складається з дуже скомплікованої сітки манісеньких ниточок, в кожній з котрих замешкує певна сила готова видати рух в тій хвилі, як її до того викличе так званий **стимул**; а те викликанє повстає більш-менш так само, як стріл в гарматі через паданє потисненого курка. Нерво-нитки подібні до електричних дротів; вздовж них переходять житеві сили від кінця до кінця цілого тіла; коли та сила дійде до одного кінця "дроту", від того повстає в тілі рух в тій частині.

Сей "догори середину і в долину боки" процес, (беручи сей терм з танечного сальону) зветь ся "моторово-рефлексийною чинністю". Проява чуття і розумна сьвідомість, втручаються більше, як рядяча, або забороняюча сила, а не та чинна сила, що витворює зворушене. Іншими словами, розум може відмикати і зами-

кати сполучення і таким робом дозволяти процесови на його оббіг, або перепиняти його в середині, або викидати один з двох можливих напрямків, і т. д. Та яке б не було тілесне зворушене в живих істотах, кожне воно повстає з пущеної в рух тієї сили в нервовім системі; иньшої причини появи того руху ми не знаємо.*)

В сім власне лежить пояснене того, що ми звемо "охочекомностею" вчинків; — приміром, чому немовля починає дихати в тій хвилі, як народить ся і кричати зараз по першім віддиханню; чому вія заскалуєть ся, коли щось вразить око; чому руки самі підносять ся догори, щоб захистити голову, коли є небезпека удару, і т. д. ?

Лихі нахили та похоті.

Подивімось, як ті факти фізіології впливають на витворене звичок за молодости. Мо-

*) Розумієть ся, що розум може брати більшу участь в тім процесі ніж тут наведено, і може сам надавати стимула (підштурхача), котрий наріхтовує машинерію руху. В сій нашій розвідці ми беремо під розвагу простіші випадки.

торово-рефлексийна чинність може бути названа звичкою насадженою самою натурою, бо вона виповнює сутєву ознаку звички, а власне, що вона є усталеною і постійною лехкістю чинення. Фактично, та легкість така велика, що трудність лежить не в чинності, але швидче в нечиненню, коли охочекомні сили природи раз покликані до руху. З другого боку під звичкою ми розуміємо звичайно щось таке, що набуте повторним чиненням; не тому, що лехкість уже існує перед виконанням навіть одного чину. Отже нашим ділом в сій справі є не так впроваджувати звичку, як рядити нею; або иньшими словам, витворювати супротивні звички рядження і перепинення.

Невеличкий дослід покаже, що майже усі нахили, на котрі здібна людина, (тут є, розуміється, ті, котрі потягають за собою який небудь тілесний чин) про їхнє здійснене допинають ся свого виконання завдяки присутності моторово-рефлексийної чинности. Ми говоримо про них, як про сили, котрі "заносять нас геть". Ся метафора дуже влучна. Кожна людина, котра б проаналізувала свій стан під впливом, скажімо, гніву, побаче, що величезні сили моци ринуть через її тіло, витворюючи люте зворушене в її органах, пускаючи язик в швидкий рух

говорення гострих слів, а руки чинити люто-дикі вчинки. Ся панорама похотливої чинности поступає начеб вона була сама з себе, в той час коли розум дивить ся на те, як глядач, — негодячись, жалкуючи, а навіть і протестуючи проти того, але роблячи небагато, щоб спинити те, зак та хуртовина сама собою мине, коли перед тим не буде припинена яким небудь гострим струшенем. Дії поповнені похотею без нарочитої злости повстають не з приводу волі, але через розпущенє тих сил моторово-рефлексийної чинности. Звичайно, воля відповідає за них, але з негативного боку, себто тому, що дозволяє тим силам виступати безстримання, замість того, щоб їх перебити і замкнути їхню течію.

Вправи стримання.

Праця виховання тих сил полягає в недопущеню моторово-рефлексийних чинностей набирати більшої лехкості, ніж вони уже посідають. Сполученя розумової асоціації, як і сполученя охочекомної чинности набирають ся більшої сили напруження з кожним слідуючим повторенем. Беручи нашу попередню метафору, можемо сказати, що чим чистіше падає той "курок", що спричинює розпущенє тих сил, тим він

більше готовий падати на-будуче. Через се житевою потребою є стриманє в першій же прояві всіляких вередів, або яких иньших лихих нахилів в дитині. Бо коли се перепустить ся без покараня раз, так другий раз піде ще лекше, і так далі з зростаючою лехкостою та напруженєм, аж поки щезне в дійсності уся можливість стриманя, — себто підвалини буйного характеру ґрунтовно будуть встановлені. З другого боку, гостре стриманє, виконане за першого разу, не тільки зверне увагу дитини на потребу управління само-стриманя, але буде (через асоціацію ідей) постарчати їй проти-вагу, відразу впертись похоті, коли вона тільки зявиться. І коли кара буде вжита стільки разів, що стане добре запам'ятана дитиною, тоді цілковито не треба буде попущеня. Людина може бути похотливого характеру, але може рядити собою силою розумної волі.*) Але коли та воля квола, того само-стриманя годі сподіватись; і на-

*) Понижчий уступ відносно управи розумної волі, з такої величезної ваги, що ми подаємо його як слідує:

"В сім переході (в дитинстві) з великої ваги **управа** волі. Духом волі є сліdkованє за розумінєм; себто, річ має бути знаною перше, ніж вона може бути забажаною. Тому підвалина управління волі лежить перш

віть тоді, коли та сила міцна, вимагаєть ся багато зусиль на само-стриманє, себто витраченя снаги, котруб можна було ужити на щось більш пожиточного, колиб людина змалку була вихована, як треба. Тепер ніхто не буде навмисно засуджувати людину на безпотрібну борню з її похотями, коли се можно обминути. Але ті батьки, що не потрапили не допустити витвореня похотливих та вередливих звичок в своїх дітях, не тільки ризикують витворити з своїх дітей кримінальників, але, що найменшого, накладають серйозний тягар на їхнє будуче жите, ставлячи їх в обставини потреби постійної борні з ворожими силами, котрі б ніколи не треба булоб поборювати, колиб дитина дістала

усего в царені інтелекту, чи-то знаня. Ми вже були зсумували есенцію етичного "вжитку розуму" під сими трома заголовками:— **свѣдомість вільного вибору, правдивий та лихий вибір і обовязки правдивого вибору.** Ми віримо, що чутє вибору розвиваєть ся від хвилі, як дитина опинить ся лицем до лица з річами дотичними вибору; себто, коли вона спіткаєть ся з двома річами, котрі вона обидві любить, але мусить одну взяти, а другу лишити. Розвиток тієї здібности вибору може бути зараджений попростому ось як: Не будьте пересадно автократичними з дитиною. Коли заходить, приміром,

ліпше вихованє.

Та побіч диких похотей є ще і иньші пориви, котрі також належуть до обсягу моторово-рефлексийної чинности і котрі, хоч самі і не буйні, можуть бути розвинені повторним попущенням у більш-менш небезпечну звичку. Приміром, візьмімо охочекомну чинність тіла брати руками усе, що трапляєть ся на очі. Сама в собі се невинна річ. Але коли дозволити на таке дитині без впину та стриманя, зявиться звичка, котра буде мати важний вплив на розвиток характеру. Бачучи красну річ, дитина натурально відчуває бажанє спробувати її. Враз

питанє що дитина має взяти ябко чи померанче, не розв'язуйте того сами, але поставте дитині яскраво до розуміння, що вона має взяти тільки один овоч, а не два. Підштурховач до вибору може бути спершу безглуздий, викликаний просто красою барви. Але річ не в сім. Коли дитина виявляє ваганє в виборі, заохотьте її стільки, щоб вона зрозуміла, що їй треба на щось відважитись, але без довгого вагання. Натискайте лагідно на дитину, щоб приходила до скорої постанови; інакше буде лихий наслідок. Часом ми здибаєм ся з людьми, котрі просто ні нащо не можуть наважитись. Дійсна розвага полягає в розваженю альтернатив і в тім, що лежить поза ними пропорціонально до ваги річей по-

прокидаєть ся моторово-рефлексийна чинність. Руки простягають ся, щоб ту річ схопити, і за хвилину та річ опинила ся у дитини в роті; се дійсно так кожна мала дитина зробить; і коли дитину добре не навчити, щоб **вона не важилась нічого рухати, що баче**, охочекомна звичка дозволу рукам слідкувати за очима, незабаром поведе дитину красти цукор з столу, потім яблука у сусіди в садку, а потім гроші з батькової кишені, а там може дійти до найгіршого.

Контроля тіла.

Іншими словами, одною з найголовніщих частин у вихованню є вщеплене звички потріб-

ставлених до вибору; але невиміряна розвага оплакана і сьмішна. Твердість і борзість наваження є найголовніщою ознакою добре сформованого характеру, як також і звичка твердо триматись того, що вже раз вибране. Коли ви хочете, щоб ваша дитина надбала характеру мужности, починайте вчасно робити так, як тут подано: коли можливо дозволити на вибір, дозвольте на те; вимагайте, щоб дитина робила вибір відразу; коли вибір буде зроблений, заберіть геть ту другу річ, що була відкинута; і нарешті уважайте, щоб вона чисто забула про ту відкинуту річ”.

ного опановання людини над своїми "охочекомними" рухами тіла. На се є один загально-світовий спосіб. Він тичеться усіх тих рухів, котрі витворюють добру поведінку, — красну ходу та рухи, спокій манер, звичку сидіти спокійно, стримане очей не вилуплюватись з великим зацікавленням в річі, або поводити ними безперестанку, або втоплювати їх комусь в лице, тощо. Варто тут зазначити, що так ужита карність дотично річей, котрі відносно чеснот мало значні, буде грати велику роль в справі чесного поведження. Бо коли потрібна сила само-рядження стає звичкою навіть у незначних річах, завдяки котрим не повстануть ще злі наслідки через бажанє їх, — та лехкість, так набута, буде вживана натурально до само-рядження там, де чеснота є обовязком, а занедбанє його гріхом.

Слово "само-рядженє" є ключем цілої ситуації... Се само-рядженє є тим наслідком, звичку котрого намагаємось набути, звичку, котра, дозволяючи природним силам тіла на їхнє здорове поширенє, рядить і кермує ними, роблячи виданє їх в тім напрямку, котрий тільки вартий людини.

Кінець.

ЧОМУ ТРЕБА ЗНАТИ ГЕОГРАФІЮ?

Коли Ви не запізнані з "ГЕОГРАФІЄЮ", себто з наукою про опис поверхні землі, про материки, острови та моря, про всілякі підсоня в сьвіті, про розміщене на землі рослин, звірят та людей, про державні межі, про міста та адміністративний поділ держав зокрема, про кількість людства в кожній державі, про стан гандлю, промисловости та хліборобства на сьвіті, отже коли Ви не запізнані з "ГЕОГРАФІЄЮ" так для Вас цілий сьвіт буде як у мішку. Ви навіть не годні будете пожиточно скористати з читання часописів; а до історії та політики нема тоді чого й братись, коли не знає "ГЕОГРАФІЇ". Тому ми радимо Вам зараз замовити собі

"Г Е О Г Р А Ф І Ю"

в українській мові, що коштує в окладинці
лише 80 ц.

Замовлення посилати на адресу:

Ukrainska Knyharnia

516 Queen St. W. Toronto, Ont., Canada.

Накладом „Робітн. Книг. і, Видавничої Спілки“

ВИЙШЛИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ:

Дарвінізм	80 ц.
Географія на укр. мові	80 ц.
Фільозофія штуки	50 ц.
Перекази старинного сьвіта	35 ц.
Коли зійшло сонце	30 ц.
Про жіночу неволю	30 ц.
Початки укр. соц. в Галичині	25 ц.
Міжнародні Революційні Партії	25 ц.
Незвичайні дива природи	20 ц.
Як кров кружить в нашім тілі	15 ц.
Попада в зільниці	15 ц.
Таємниця Америки	15 ц.
Витворенє Характеру	15 ц.
Колиска Народів	15 ц.
Відродженє України	10 ц.
Як люди навчились числити	10 ц.
Робітничі пісні	10 ц.
Як мужик двох генер. вигодував	5 ц.
Вода в природі	5 ц.
Земна Куля	5 ц.
Боротьба о сонце	3 ц.

ЗАМОВЛЕННЯ ШЛІТЬ НА АДРЕСУ:

UKRAINSKA KNYHARNIA

516 QUEEN ST, W.

TORONTO, ONT. CAN.